

Archivní A – Ž

Gorodky. Možná si vzpomenete na scénu z knihy Patricka Ryana *Jak jsem vyhrál válku*. V ní vzorný britský důstojník poručík Ernest Goodbody při zásahu své jednotky v Řecku v prosinci 1944, když došlo k bojům mezi jednotkami Národní lidové osvobozené armády (ELAS) a vládními silami, zkusil zvláštní taktiku k uklidnění nespokojených aténských občanů. Ať šla řeč o čemkoliv, vždy ji obrátil na téma kriket. „*Kriket je anglická hra,“ sděloval překvapeným Řekům, „kterou hrají dvě mužstva po jedenácti hráčích. Hraje se na házečí dráze dlouhé dvacet metrů. Na každém jejím konci stojí tři tyčky osmašedesát centimetrů vysoké a vzdálené dvacet centimetrů od sebe. Každé ty tři tyčky tvoří branku. Kriket se hraje pálkou a míčem. Pálka je jako na jedné straně zploštělý kyj a nesmí být širší než deset a půl centimetru a delší než devadesát šest centimetrů. Míč je asi tak velký jako pomeranč, váží mezi sto padesáti pěti a sto šedesáti třemi gramy a povrch má z červené kůže.“ (Patrick Ryan, *Jak jsem vyhrál válku*, Naše vojsko, Praha 1993, s. 165).*

Podobně vyznívá Rozkaz č. 47 (částka 329) ministra národní obrany Československé republiky armádního generála JUDr. Alexeje Čepičky z 25. srpna 1951, uložený ve fondu A 4/4 pod inventárním číslem 46 v Archivu bezpečnostních složek. Rozdíl je jen v jedné „maličkosti“. Čepička – na rozdíl od poručíka Goodbodyho – nepropaguje kriket, ale přináší do českých zemí a na Slovensko oblíbenou hru sovětského lidu zvanou gorodky. Jak nás informuje Malá československá encyklopedie D-CH (Academia, Praha 1985), jsou gorodky „ruská lidová hra, při níž se házením dřevěné pálky sráží pět dřevěných válečků (gorodků) sestavených do různých figur.“ Ale dejme slovo jazyku už zmíněného rozkazu. Už jeho úvod je velice „zajímavým“ čtením: „Sovětská lidová hra ‚gorodky‘, zavedení. Ministerstvo národní obrany zavádí s okamžitou platností sovětskou lidovou hru ‚gorodky‘, jakožto součást masově tělesné přípravy. Příslušníci čs. armády se účastní již v této hře turnaje, který bude uspořádán v celostátní významné akci ‚Měsíc československo-sovětského přátelství‘, pořádaného SČSP a složkami Národní fronty.“

A pak ministr pokračuje s velitelskou rozhodností: „*Nařizuji, aby se u útvarů, ve školách, v učilištích, u vyšších velitelství, v úřadech a p. ihned započalo s propagací a nácvikem hry ‚gorodky‘. Jako pomůcky k nácviku použijte příručky ‚Gorodky‘ – lidová sportovní hra. [...] Potřebné náčiní je jednoduché a útvary si je opatří svépomocí z vlastních prostředků. Vysvětlení technického nácviku sledujte denně v armádním tisku a v týdeníku Naše vojsko.“*

Rozkaz končí větou, z níž měli jistě radost Emil Zátopek či Josef Masopust: „*Příslušníci ATK [Armádní tělovýchovný klub, předchůdce Dukly – pozn. aut.] se naučí hře ‚gorodky‘ povinně.“*

A v čem vlastně tkví pravidla této hry (její název lze přeložit jako „městečka“), jež tak okouzila soudruha ministra? Poručík Goodbody by jistě zvolil zajímavější výklad, ale jde vlastně o to, že na ploše o rozměrech asi 30 x 15 metrů se umístí ve čtvercích

2 x 2 m figury tvaru válečků (dlouhých cca 20 cm, o průměru 4–5 cm) s názvy jako např. „plot“, „stráž“, „baterie“, „kulomet“, „dělo“, „letadlo“ apod. Hry se účastní dvě pětičlenná družstva, jejichž členové vrhají ze vzdálenosti 13 a 6,5 metrů (to je limit pro muže; ženy a mládež mají vzdálenost kratší) proti sestaveným figurám metrovou hůl o průměru 3–4 cm. Účelem je, co nejmenším počtem vrhů vybit sestavu figur z hrací plochy. Že vám pravidla nejsou ještě jasná? Nevadí, pokud se nedostanete k citovanému Čepičkovu rozkazu, určitě je někde na internetu objevíte také. A na závěr otázka pro pamětníky: Jaký sport byl před rokem 1989 uveden pod číslem 8 v sázkové hře Sportka? Ano, správně – gorodky. [JMik]

Historie a současnost archivního pracoviště v Kanicích. Na základě zákona č. 181/2007 Sb. o Ústavu pro studium totalitních režimů a Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů, byl zřízen Archiv bezpečnostních složek. Jeho významnou součástí se přitom stal i bývalý rezortní archiv Ministerstva vnitra ČR se sídlem v Kanicích, který vznikl na počátku 90. let jako jeden z právních nástupců bývalého Centrálního archivu Ministerstva vnitra (CA MV), zřízeného Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 31 z 30. srpna 1966 ke dni 1. října 1966, se sídlem ve Spišském Podhradí. Do nově vzniklého archivu byly tehdy včleněny jednak fondy Studijního ústavu MV, jednak sem byly svezeny a později po odborném posouzení předávány materiály trvalé dokumentární hodnoty, do té doby soustředěné na různých místech bývalých archivních oddělení u krajských správ MV. Je třeba podotknout, že v CA MV byly shromažďovány pouze písemnosti vzniklé z činnosti tzv. bezpečnostních složek rezortu. Materiály odboru, který řídil národní výbory, byly archivovány ve Státním ústředním archivu, dnes v Národním archivu.

Po vzniku federace v roce 1969 byl do té doby jednotný archiv rozdělen na tři celky (depa): český, slovenský a federální. Archiv Federálního ministerstva vnitra byl pak až do reorganizace v roce 1991 součástí statisticko-evidenčního odboru.

Poněkud jinou historii ukládání má v archivu Kanice skupina fondů vzešlých z činnosti útvarů Pohraniční stráže (PS), Vnitřní stráže a útvarů Vojsk ministerstva vnitra. Útvary PS začaly od roku 1961 ukládat svůj materiál do Archivu Čs. lidové armády v Olomouci. Krátce na to následovaly tohoto příkladu také útvary Vnitřní stráže. V roce 1966 byla obě vojska podřízena ministerstvu národní obrany, a tím byla na ně uplatněna rezortní ukládací praxe – mj. v tom, že materiály jejího velitelství, Hlavní správy PS, byly predisponovány Archivu ministerstva národní obrany v Praze-Karlíně. Podobně dopadl i fond Správy Vnitřní stráže. Jelikož byla Vnitřní stráž již v průběhu roku 1966 zrušena, předal její písemnosti Archiv ministerstva národní obrany Vojenskému historickému archivu. V archivech ministerstva národní obrany setrvaly až do roku 1988, resp. 1989. V této době byly fondy PS, Vnitřní stráže, těch útvarů CO (Vojsk MV), které patřily FMV, předány jak z Prahy (Vojenským historickým archivem), tak z Olomouce (Archivem ČSLA), do Nitranské Stredy u Topolčan, kde začal v rámci FMV působit další archivní subjekt – archiv Pohraniční stráže a vojsk ministerstva vnitra, podřízený Hlavní správě Pohraniční stráže a ochrany státních hranic.

Provoz archivu v Kanicích byl zahájen v roce 1991 po převozu archivních materiálů federální provenience a Ministerstva vnitra ČSR z Centrálního archivu MV ze Spišského Podhradí. Budovy zdejší kapituly, které dosud sloužily jako depozitáře, byly totiž po roce 1990 vráceny v restituci katolické církvi a ta žádala objekt vyklidit. Kaniče u Brna měly ve své době několik rozhodujících předností: šlo o novostavbu, takže restituce nepřicházela v úvahu, objekt byl postavený a vlastněný Federálním ministerstvem vnitra, což vylučovalo kompetenční spory, a konečně – Brno leželo ve středu republiky, což mělo význam politický. Později byl do Kanic převezen z archivu Pohraniční stráže a Vojsk ministerstva vnitra v Nitranské Stredě archivní materiál vzešlý z činnosti Pohraniční stráže, Vojsk ministerstva vnitra a jejich předchůdců po roce 1945. Po rozpadu federace byly archivní celky z činnosti bezpečnostních orgánů se sídlem na Slovensku vráceny do archivu MV SR v Levoči. Dne 29. října 1992 byla podepsána dohoda (s platností od 1. ledna 1993) mezi vládou České republiky a vládou Slovenské republiky o společném využívání stanovených informačních a archivních fondů vzniklých z činnosti ministerstva vnitra v oblasti vnitřního pořádku a bezpečnosti (zák. č. 156/1993 Sb.).

V souvislosti s vydáním nového archivního zákona č. 499 z roku 2004, který vstoupil v platnost 1. ledna 2005, došlo k 1. květnu 2005 ke změně v organizační struktuře odboru archivní a spisové služby MV ČR. Dosavadní Archiv MV ČR (jenž až dosud patřil podle § 24 zákona č. 343 ze dne 28. dubna 1992 mezi archivy zvláštního významu) byl přeměněn na bezpečnostní archiv se třemi odděleními (dvě oddělení v Praze a jedno v Kanicích). Vedle něho byl současně zřízen správní archiv MV ČR (se sídlem v Kanicích), který převzal do své správy část fondů z bývalého Archivu MV ČR v Kanicích.

Další reorganizace odboru archivní a spisové služby proběhla k 1. listopadu 2006. Rozhodnutím ministra vnitra byl odbor přejmenován na Odbor archiv bezpečnostních složek MV, přičemž byla z jeho gesce na odbor archivní správy převedena spisová služba a správní archiv. Jedním z důsledků této změny bylo časové omezení archivních fondů, spravovaných odborem, horní hranicí roku 1992.

V souvislosti s přijetím zákona č. 181/2007 Sb. o Ústavu pro studium totalitních režimů a Archivu bezpečnostních složek proběhlo k 1. únoru 2008 vyčlenění tohoto pracoviště mimo rezort MV a vytvoření Archivu bezpečnostních složek jako organizační složky státu.

Aktuálně je v ABS v Kanicích uložen materiál v celkovém rozsahu 8135,71 bm. Zde archivovaný materiál vzešel v největší míře z úřední činnosti bezpečnostního aparátu s krajeovou a nižší působností (např. bývalých krajských správ MV a krajských správ SNB a jejich právních předchůdců), a to jak po linii bývalé Státní bezpečnosti, tak po linii bývalé Veřejné bezpečnosti. V menší míře je zde soustředěn i materiál bývalých součástí ministerstva vnitra po roce 1945 a dále pak fondy bývalé Pohraniční stráže a Vojsk ministerstva vnitra a jejich právních předchůdců, působících po roce 1945. Podstatnou součástí archivu v Kanicích je depozitář personálních spisů, kde jsou uloženy personální spisy již nesloužících příslušníků bývalých bezpečnostních sborů narozených po roce 1910. [RK]

Jak správně pohřbít příslušníka SNB učila příručka, kterou vydala Krajská správa SNB Hradec Králové dne 15. prosince 1981 pro pracovníky politicko-výchovného odboru. Nese název „Návod k organizování pohřbů příslušníků SNB a skladba projevu na rozloučenou“ a byla vedena pod č.j. KS-156/PVO-82. V jejím úvodu zástupce náčelníka KS SNB pro PVP pplk. RSDr. Vojtěch Tomáš uvádí důvody, které stojí za jejím vydáním. Zmínil nejprve, že pohřeb je obřad, který byl po tisíciletí – a je i do dnešní doby – opředen náboženskou mystikou a ideologií, a zdůraznil i na tomto poli potřebu zkvalitnění ideologické práce, její „zofenzivnění“ a zvýšení účinnosti podle závěrů XVI. sjezdu KSČ. Dále pplk. Tomáš uvádí, že „občanský pohřeb je obřadem, při jehož organizaci a provádění má ještě naše společnost nejméně slabín“ (s. 1). Tato metodická pomůcka je tedy vydávána jako návod pro organizaci občanského pohřbu příslušníků SNB.

Cíle, které si od jejího využití sliboval, byly nemalé: „Musíme dokázat, aby občanské rozloučení se zesnulým se vyznačovalo opravdovou pietou, důstojností, vyjadřovalo úctu k člověku, a tak se stalo humánnějším, přirozenějším, prostším, důstojnějším a krásnějším, než kterýkoliv církevní obřad [...]“ (s. 2).

Následující stránky pak uvádějí konkrétní kroky, které má pořadatel občanského pohřbu podniknout k zabezpečení dobré organizace a průběhu pohřbu, co je třeba mít na paměti, a čeho se naopak vyvarovat, při přípravě smutečního shromáždění. Uvádí též vhodný scénář pohřbu příslušníka SNB, řeší otázku prokazování pocty zemřelému (teoreticky i organizačně) a připojuje postup při přípravě smutečního projevu. V samotném závěru pak uvádí několik příkladů možných projevů, rozdělených podle věku, postavení a funkce zemřelého.

Pro ilustraci citace ze dvou různých projevů: „Mnohým z nás, vážení přátelé, vračí vzpomínka zpět ten okamžik, kdy soudruh ..... přichází domů do své rodné obce. Ptali jste se možná každý sám sebe, zda-li je to on. Ano, byl to on – zbídačený, utrápený po prožitých strastech. V jeho tváři jsme však mohli vyčíst radost, nesmírnou radost, že to všechno přežil, že je doma, ve své zemi, kde budou děti vyrůstat pro radost a štěstí svých rodičů a celé naší socialistické společnosti. Znovu vzal do ruky zednickou lžící – to pro šťastný a bohatší zítřek všech našich pokolení, pro lásku mládeži.“ (s. 26)

„Soudruh ..... prošel ohněm boje proti fašismu. Nešetřil své síly. Jako disciplinovaný a obětavý člen KSČ nastupoval vždy na ta místa, kde ho strana nejvíce potřebovala. Nebylo dílem náhody, ale zákonitostí, že v období, kdy se sformoval blok proti straně, socialismu a našemu spojenectví se Sovětským svazem, znovu prokázal svoji komunistickou principiálnost, odvalu a smělost. V obtížné a složité situaci, kdy bylo nutné zabezpečit podmínky dalšího rozvoje naší socialistické společnosti a překonat rozvrat let 1968–69, mu strana svěřila zvlášť odpovědné úkoly, protože správně ocenila jeho vynikající politické schopnosti a lidské vlastnosti [...]“ (s. 19).

Badatel, který najde dostatek odvahy a trpělivosti projít všechny materiály a smuteční projevy uvedené v této příručce, získá zajímavý obrázek o „optimálním“ průběhu pohřbu příslušníka SNB či KSČ. Je možno konstatovat, že jako ideologická zbraň v boji proti církevním pohřbům zřejmě tato příručka příliš neuspěla, ale rozhodně zůstává zajímavým dokladem o zájmu totalitního režimu mít poslední slovo

i v posledních věcech člověka. Dokument „Návod k organizování pohřbů příslušníků SNB a skladba projevu na rozloučenou“ je součástí knihovního fondu ABS Kanice, kde je k dispozici badatelům. [JV]

Když pravá neví, co dělá levá, aneb podezření agenta HYNKA. Jedna z možností, jak v armádě komunistického Československa udělat kariéru na Západě, vedla cestou aktivní spolupráce se zahraniční vojenskou rozvědkou ČSSR, která v rámci ministerstva obrany působila pod názvem Zpravodajská správa Generálního štábu (dále ZSGŠ). Po důkladném kádrovém šetření a nezbytné agenturní přípravě, jejíž součástí bylo i absolvování zpravodajského kurzu, mohli být perspektivní jedinci vysláni do některé z nesocialistických zemí na úřad Vojenského a leteckého přidělnce, který působil při velvyslanectví ČSSR. Občas se stalo, že tito ambiciózní lidé navázali před vstupem do ZSGŠ, nebo i po příchodu k ní, kontakty také s Vojenskou kontrarozvědkou (dále VKR).

Mezi oběma vojenskými zpravodajskými službám (vnější ZSGŠ a vnitřní VKR) panovala zejména v osmdesátých letech 20. století určitá rivalita, související s rozdílným organizačním zařazením a odlišným předmětem činnosti těchto složek. Na rozdíl od VKR, která byla začleněna v aparátu ministerstva vnitra jako III. správa SNB, měla ZSGŠ výlučné postavení. Byla podřízena přímo náčelníkovi Generálního štábu armády a značné množství jejích pracovníků působilo pod diplomatickým krytím v zahraničí. Vojenská kontrarozvědka proto s ohledem na skutečnost, že ZSGŠ je zranitelná, neboť v teritoriích své působnosti je pod stálou kontrolou nepřátelských zpravodajských služeb, přišla s konceptem tzv. kontrarozvědné ochrany rozvědky. V praxi se tato „ochrana“ projevovala tak, že poznatky o situaci na ministerstvu obrany v ČSSR a na zahraničních rezidenturách ZSGŠ získávala VKR prostřednictvím vlastní sítě tajných spolupracovníků. Situace, kdy příslušníci ZSGŠ donášeli VKR informace o svých kolezích, byla specifická tím, že vyžadovala maximální utajení, neboť nebezpečí dekonspirace v rámci zpravodajské komunity nebylo možné podceňovat.

Ilustrativní je v tomto směru případ vojáka z povolání Miloslava N., který začátkem roku 1980 navázal kontakty s VKR nejprve v kategorii kandidát tajné spolupráce (KTS), v dubnu téhož roku byl převeden do kategorie agent (A). Dostal krycí jméno HYNEK. Jmenovaný „*měl ke spolupráci s VKR dobrý vztah, byl iniciativní a spolehlivý.*“ Jeho vstup k ZSGŠ v březnu 1982 a zařazení do zpravodajského kurzu na tom nic nezměnilo. Nadále poskytoval VKR informace o vztazích svých spolupracovníků na vízové cizince z kapitalistických zemí, upozorňoval na porušování zásad práce s utajovanými skutečnostmi apod. Ke schůzkám používal konspirační byt. Dne 13. října 1983 v 18:45 při příchodu na jednu ze schůzek s VKR si Miloslav N. všiml před domem, kde se nacházel konspirační byt, neznámého muže a pojal podezření, že je sledován. Domníval se, že by mohl být sledován příslušníky IV. správy SNB, kteří občas prováděli operativní kontrolu frekventantů zpravodajského kurzu ZSGŠ. Řídící orgán VKR, starší referent specialista kpt. Jiří Murdych, musel tuto situaci řešit. Nezbyvalo než vyvolat součinností jednání s představitelem IV. správy SNB a vše vyjasnit. Kpt. Murdych o výsledcích této akce napsal do agenturního záznamu:

*„Dne 14. 10. 1983 jsem provedl jednání se zástupcem náčelníka IV. S SNB s. Do-
hnalem, který uvedl, že dne 13. 10. 1983 byla pro potřeby ZSGŠ prováděna pouze jedna
akce, a to v odpoledních hodinách na Václavském náměstí. Objekt se ztratil, a proto bylo
sledování ukončeno. Sledování bylo provedeno v době od 14 hod. do 14.55 hod. Ve ve-
černích hodinách žádné sledování nebylo prováděno.“* Podezření se tedy nepotvrdilo,
agent HYNEK odhalen nebyl a všichni soudruzi ze zainteresovaných bezpečnostních
složek mocenského aparátu komunistického režimu mohli zůstat v klidu. Alespoň pro
tentokrát. [DB]

Manželské nesnáze řešené gestapem. Jistě každý uzná, že pokud některý z čle-
nů rodiny přespříliš vysedává v restauračních zařízeních, nepřispívá to klidu a dobré
pohodě. Obvykle se ten odpovědnější snaží vzniklou situaci řešit, aby onoho hýřila
přivedl k rozumu. Jistě neortodoxní způsob však zvolila 19. března 1940 osmadvace-
tiletá Terezie B. z Holasic u Brna. Stanice SNB v Rajhradu totiž již v září 1945 řešila její
„čin proti národní cti“ (Fond N 4, okres Brno-venkov, inv. č. 566, kart. 28): *„Dopustila
se udavačství tím, že dne 19. 3. 1940 oznámila na četnické stanici v Rajhradě, že její
manžel Václav B. poslouchá cizí rozhlasové stanice v hostinci Jana Dvořáka v Holasicích
a trvala na tomto oznámení přesto, že byla varována,“* zapsal tehdy štábní strážmistr
Karel Perout. Při dalším šetření bylo konstatováno, že se obecně sice vědělo, že Václav,
manžel Terezie B., *„má náchyllost k pití lihovin již od mládí a skutečně do Dvořákova
hostince velmi často docházel a téměř denně tam vysedával do pozdních hodin a pak
na poli zanedbával práci,“* avšak manželčino oznámení se i četníkům zdálo poněkud
přehnané. Museli je však zapsat do knihy ústních a telefonických podání a podle na-
řízení nahlásit věc na gestapu.

Všichni zainteresovaní, tedy oznamovatelka, její manžel a hostinský, byli krát-
ce poté předvoláni do brněnského sídla této nechvalně známé instituce, a po sepsá-
ní protokolu a důrazném napomenutí propuštění domů. Terezie B. měla vlastně
štěstí, příslušníci SNB konstatovali, že se činu dopustila z nerozvážnosti, že nemí-
nila *„šikanovati české obyvatelstvo nebo dělati Němcům udavačku a že toto učinila
ze zoufalství nad jednáním jejího manžela.“* Neodpustila si však uvést do protokolu
vcelku spokojenou doušku: *„Tímto jednáním jsem alespoň docílila, že můj manžel
Václav B. do Dvořákova hostince již tak často nedocházel, a když tam zašel v ojedí-
nělých případech, pak se vracel bez reptání na moje zavolání nebo sám ve večerních
hodinách domů.“* [JMik]

Pionýr. Na vězení 50. let jistě nebylo nic úsměvného. Přesto se i v ABS najdou občas
materiály, nad nimiž se člověk musí chtít nechtě pousmát, i když je to úsměv s pa-
chutí hořkosti. Jeden takový dokument skrývá fond E/1 (Ministerstvo spravedlnosti
– Správa vězeňské stráže Praha), inv. j. 89 – Zlepšovací návrhy. Jistý Jan Říha, vězeň
Krajské soudní věznice v Olomouci, podal *„návrh propagační hry pro nábor mladistvých
do důležitých povolání“*, kterou nazval příznačně „Pionýr“. Ve vysvětlujícím dopise ze dne
5. listopadu 1951 uvedl, že hra „Pionýr“ má plnit tři hlavní úkoly:

- 1) Populární formou, přístupnou dětské duši, seznámit mládež s nejběžnějšími termíny hospodářské práce při výstavbě socialismu.
- 2) Propagovat důležité hospodářské odvětví, k němuž je třeba zaměřit zájem mladistvých.
- 3) Poskytnout ušlechtilou zábavu.

Hráči si jejím prostřednictvím měli uvědomit „*hlavní zásady socialistické výstavby – zvýšení produktivity práce*“. „Pionýr“ měl ukázat nejen metody, které výstavbě pomáhají, ale také ty, které ji brzdí, a proto je nutno je odstraňovat. Mladí si měli zapamatovat, že „*socialistické soutěžení, zlepšovací návrhy apod. znamenají cestu vpřed*“, zatímco pole „*absence, fluktuace apod.*“ je posílá zpět. Autor doufal, že se pak těmto jevům budou vyhýbat i v praktickém životě. Hra by přitom měla různé varianty; dle pracovních oborů měl existovat „Pionýr – horník“, „Pionýr – hutník“, „Pionýr – zedník“, „Pionýr – traktorista“ apod. Součástí totiž mělo být „pojednání“, kdy by v určitém místě hry rozprávěli hráčům přední pracovníci, úderníci a nositelé řádů o zajímavostech patřičného oboru, „*jak a proč se dostali na přední místa pracovníků a proč je miluje celý národ*“.

V průvodním slovu ke hře se dovídáme o rozdílu mezi socialismem a kapitalismem. Socialismus je „*poctivá snaha pomoci všem pracujícím, práce pro mír, zajištění šťastného a bohatého života všemu lidu*.“ Naproti tomu kapitalismus „*sloužil jen některým jednotlivcům, kteří oplývali ohromným bohatstvím, a na druhé straně ničil pracující a pomáhal vzrůstu bídy a hladu. Zbídačování pracujících bylo zákonem kapitalismu, a proto jest kapitalismus nepřitelem všeho lidu*.“

Při budování socialismu dostane každý svůj plán práce, rozdělený na denní a hodinové normy. Dělníci podávají zlepšovací návrhy „*nadchnutí pracovním hrdinstvím sovětských občanů [...] zavádějí nové pracovní postupy za plného využití strojů a odstraňují zbytečné ztrátové časy*.“ Samozřejmě, že uzavírají socialistické závazky a socialisticky soutěží. Naopak je třeba bojovat proti fluktuaci, absenci, vadným výrobkům a měkkým normám. Všechny tyto „kladné i záporné jevy“ jsou ve hře „Pionýr“ obsaženy. Samotná hra je v podstatě variací na desítky podobných her s figurkami a kostkami, jak je známe ze svých dětských let. Hrát mohou dva až čtyři hráči, z nichž každý má tři „hrací známky“ téže barvy. Dále jsou potřeba dvě kostky – jedna „klasická“, označená jako „početní“, a druhá „určovací“ – ta obsahuje jednak čtyři barvy, jednak písmena „V“ a „Z“. Písmena znamenají „postup vpřed“ (umožněný vstřícným plánem, pevnými normami apod.) a „postup vzad“ (zdržení způsobené měkkými normami, absencí, fluktuací apod.). Hází se vždy oběma kostkami naráz. Bohužel návrh hry, tak jak se nám dochoval, neobsahuje žádný náskres, takže přiložený „postup hry“ působí někdy trochu zmatečně. Na konci každý hráč sečítá dosažená procenta plánu, tj. čísla vedle polí obsazených svými známkami. Vítězí samozřejmě ten, který dosáhne nejvyššího plnění plánu.

Těžko říci, zda byl zlepšovací návrh Jana Říhy přijat, spíše se zdá, že nikoli. V každém případě je jisté, že u českých dětí naštěstí vždy vítězily „neutrální“ hry typu „Člověče, nezlob se“ nad zideologizovanými paskvily. [SP]

Skartační teorie u MV. Nejstarší dochovanou směrnicí pro vyřazování písemností u ministerstva vnitra, spolu se základním seznamem uschovacích lhůt a vyřazovacích znaků, je předpis MV-adm-I-5 (Spisový pořádek Ministerstva vnitra, V. díl – Vyřazování písemností) vydaný čl. 12 Rozkazu ministra vnitra č. 12/1964 ze dne 20. února 1964. Pro starší období jsou doložena pouze obecná ustanovení o vytřídování spisů a evidenčních pomůcek v rámci spisových řádů (dochován je např. Administrativní pořádek MV z roku 1954 – MV-adm-I-1) a povšechná nařízení a rozkazy ministra vnitra, aktuálně reagující na obrovský nárůst administrativy a hromadění písemností ve spisovnách. Již v roce 1953 bylo sérií rozkazů nařízeno vytřídění písemností, skartace či archivace písemného materiálu (někdy i padesát a více let starého). Toto nařízení však nebylo vykonáno beze zbytku a k plné spokojenosti, neboť pro skartaci byly stanoveny pouze všeobecné zásady, takže pohled na hodnotu písemnosti byl značně subjektivní a výsledek velmi rozmanitý.

Další taková „uklízecí akce“ se pak zřejmě uskutečnila až v roce 1959, kdy ministr vnitra svým Rozkazem č. 82 ze dne 12. listopadu 1959 nařídil odstranění nepotřebných písemností z pracovišť ministerstva vnitra a vytřídění spisů u Státní a Veřejné bezpečnosti. Náčelníkům součástí centrály MV, krajských správ MV a Správ VB bylo nařízeno zajistit do 1. května 1960 vytřídění spisů z doby první republiky, z doby okupace a z let 1945–1953. Přestože také v tomto předpise byly stanoveny pouze všeobecné zásady vytřídění písemností, byly tentokrát na útvarech sestaveny tříčlenné komise složené „ze zkušených a odpovědných pracovníků“, které měly rozhodnout o zařazení všech písemností do tří skupin.

Do první skupiny měly být zařazeny písemnosti, které obsahovaly poznatky státobezpečnostní nebo veřejnabezpečnostní povahy a které bylo možné ještě využít. Tyto spisy měly být předány I. zvláštnímu oddělení (odboru) nebo statisticko-evidenčnímu oddělení (odboru) VB. Pokud o ně tato oddělení neměla zájem, měly být předány studijnímu ústavu MV.

Do druhé skupiny měly komise začlenit písemnosti cenné z historického a archivního hlediska; tyto měly být předány archivní správě.

Třetí skupinu tvořily písemnosti určené ke zničení. Náčelníci a velitelé všech stupňů měli zajistit, aby nebyly ničeny písemnosti, které jsou řádně evidovány v protokolech nebo založeny ve svazcích, nebo které mají význam pro samotný spis či jsou cenné z hlediska zájmů ministerstva vnitra. O osudu jednotlivých spisů měl být učiněn záznam v protokole, případně v jiných evidenčních pomůčkách. Evidenční pomůcky měly zůstat u jednotlivých součástí.

Na okresních odděleních MV a odděleních VB zajišťovali náčelníci KS MV a Správ VB vytřídění spisů obdobným způsobem. Využity přitom mohly být rovněž komise z KS MV či Správ VB. Za vytřídění spisů odpovídali náčelníci, kteří rovněž rozhodovali v případech, kdy členové komisí nebyli ve svých názorech jednotní. Náměstci ministra vnitra pak měli do 1. prosince 1959 za úkol stanovit pro své podřízené hlediska, podle kterých měly být prováděny třídící práce. Další etapy skartací byly pak v příštích letech nařízeny Rozkazem ministra vnitra č. 18 ze dne

25. července 1961 (Vytřídování písemností z období 1954–1956 u součástí Státní a Veřejné bezpečnosti – II. etapa skartace) a Nařízením ministerstva vnitra č. 1 ze dne 2. ledna 1963 (Vytřídování písemností z období 1957–1962 u Státní bezpečnosti a Veřejné bezpečnosti; vytřídění evidenčních pomůcek z období do roku 1950 – III. etapa skartace). V tomto předpisu se mj. uvádí: „*Dosavadní zkušenosti bezpečnostních pracovníků ukázaly, a v průběhu skartačních prací se potvrdilo, že bude nutné, aby cenné spisové materiály, obsahující bezpečnostní poznatky, zůstaly u jednotlivých součástí (pracovišť) k používání a případnému dalšímu vytěžování po dobu nejméně 5 let. Tyto materiály, alespoň jejich převážná část, jsou po tuto dobu stále aktuální a často se k nim bezpečnostní pracovníci musejí vracet. Bylo by tedy neúnosné, aby jejich uložením v některém archivu, nebo dokonce předčasným zničením, nebyly příslušným pracovníkům okamžitě k dispozici.*

Dosavadní skartační opatření byla provedena etapově a zahrnovala v sobě vždy určité ročníky spisového materiálu. Nyní, když bylo dosaženo již správného časového odstupu mezi dobou, kdy jednotlivé materiály byly uloženy a dobou, kdy se má provádět vytřídování, je možno přistoupit k pravidelnému ročnímu vytřídování. Do doby, než bude vydán jednotný skartační předpis pro všechny součásti MV, je nutno postupovat v průběhu III. etapy skartace tak, že vytřídění není možné provést bez prostudování vlastního spisu, protože tyto spisy nejsou dosud při jejich ukládání označeny příslušnou skartační lhůtou.“

Skartační znaky, spolu se skartační lhůtou pro uschování písemností, se do evidenčních pomůcek (a pochopitelně i na samotnou písemnost, případně spis) počaly zaznamenávat až na základě výše zmíněného předpisu MV-adm-I-5 z roku 1964. Pro přesné a rychlé provedení třídících prací byly písemnosti rozděleny podle běžné archivní praxe do tří skupin pod znaky „A“, „V“ a „S“.

Do skupiny „A“ (archiv) se zařazovaly písemnosti, které měly být po uplynutí uschovacích lhůt u součástí MV předány k trvalému uložení do archivu.

Do skupiny „V“ (výběr) byly zařazeny písemnosti, o kterých měly po uplynutí uschovacích lhůt u součástí MV rozhodnout komise, provádějící posuzování písemností (skartační komise), zda mají být předány k trvalému uložení do archivu nebo zda mají být ještě ponechány u součásti pro další potřebu, či zda mají být skartovány.

Do skupiny „S“ (skart, stoupa) byly počítány písemnosti, které po uplynutí uschovací lhůty u součástí MV již nevyžadovaly dalšího uschování a mohly být zničeny.

Uschovací lhůta byla u součástí MV stanovena v zásadě na pět let. Výjimky byly stanoveny v přílohách předpisu. Písemnosti, které pozbyly na platnosti krátce po vyřízení (např. průvodní dopisy), pak měly být vyřazovány vždy počátkem následujícího roku. Předpis se nevztahoval na písemnosti operativního charakteru, pokud byly soustřeďovány do zvláště k tomu upravených svazků, písemnosti finanční evidence a na ukládání vyšetřovacích spisů StB. Pro trvalou archivní úschovu bylo stanoveno ponechat takové druhy písemností, které určovala Vyhláška ministerstva vnitra č. 62/1953 Ú. 1. o zásadách pro vyřazování písemností. Pro stanovení vyřazovacích (skartačních) znaků a uschovacích (skartačních) lhůt bylo rozhodující posouzení, jak

dlouhou dobu má být písemnost uložena u součásti MV, a zda po uplynutí uschovací lhůty bude mít archivní hodnotu, nebo zda ji bude možné předat ke zničení. Hodnotu písemnosti určovali již při vyřizování pracovníci, kteří spisy zpracovávali. Příslušný referent tedy musel již při konečném vyřizování spisu vyznačit kromě pokynu k uložení také vyřazovací znak a rok vyřazení (tzn. rok následující po uplynutí uschovací lhůty).

Vlastní vyřazovací práce se uskutečňovaly u součástí MV každoročně. Vyřazovacímu (skartačnímu) řízení podléhaly písemnosti, označené uschovací lhůtou právě prošlého roku. Vyřazování mělo být prováděno vždy komisionálně. Za tím účelem byl u jednotlivých součástí MV zřizován potřebný počet zpravidla tříčlenných vyřazovacích komisí, složených „ze zkušených a odpovědných pracovníků“, přičemž předsedou komise byl pracovník ustanovený k tomu účelu náčelníkem součásti (pracoviště). Vyřazování mělo být prováděno vždy v úzké součinnosti jednak mezi součástmi MV a za odborného dohledu součástí centrály, jednak v úzké spolupráci s příslušným archivním orgánem. Jeho pracovníkům muselo být umožněno, aby na místě zjistili stav a povahu písemnosti ještě před provedením vyřazovacích prací a dohodli bližší podrobnosti a podmínky, za kterých bude vyřazování provedeno, a rovněž sjednali způsob předání archivních materiálů.

Postup při vyřazování písemností měl být následující: Komise měla nejdříve provést vyřazení všech méně závažných písemností (např. pozvánky) určených k okamžitému zničení. Spisy, které byly vybrány ke skartaci, měla komise prohlédnout a v jednacím protokole provést záznam o zničení („zničeno“, datum a podpis). Po skončení výše uvedených prací měly být zahájeny vyřazovací práce na písemnostech, od jejichž uložení uplynula příslušná uschovací lhůta. Ty byly rozděleny do tří skupin podle skartačních znaků. Pracovník spisovny měl předložit komisi veškeré písemnosti a evidenční pomůcky příslušného ročníku určeného k vyřazení. Vlastní činnost komise pak spočívala v rozhodování o jednotlivých spisech. V případě, že uschovací lhůtu bylo třeba prodloužit, případně změnit vyřazovací znak, přeškrtklo se původní určení a vyznačilo se nové. Jak bylo s písemnostmi naloženo, mělo být vyznačeno vždy u jednotlivého čísla jednacního. Jednací protokoly, případně jiné evidenční pomůcky, se předávaly k uložení do archivu teprve poté, co byly vyřazeny všechny spisy v nich evidované. Předpis MV-adm-I-5 z roku 1964 určoval seznam archivních orgánů pro jednotlivé součásti MV:

- 1) Archivní správa MV pro písemnosti součástí centrály MV
- 2) I. zvláštní odbor MV pro písemnosti StB charakteru součástí centrály MV a KS MV Praha
- 3) Archivní oddělení KS MV pro písemnosti KS MV a jim podřízených součástí a součástí v územním obvodu KS MV
- 4) I. zvláštní oddělení KS MV pro písemnosti StB charakteru KS MV a jim podřízených součástí
- 5) Správa kádrů MV pro veškeré písemnosti kádrového charakteru
- 6) Správa NZ pro uzavřené osobní spisy vězňů
- 7) Správa pasů a víz pro archivní písemnosti správy pasů a víz.

Teprve v roce 1966 byl Rozkazem ministra vnitra č. 31 ze dne 30. srpna 1966 zřízen k 1. říjnu Centrální archiv ministerstva vnitra ve Spišském Podhradí. Ustanovení předpisu MV-adm-I-5 z roku 1964 zůstala v platnosti deset let. Dne 29. ledna 1974 vydal ministr vnitra Jaromír Obzina nařízení č. 5, kterým vydal „Směrnice pro vyřazování písemností v ministerstvech vnitra“ (MV-adm-I-5). [RK]

Urážky představitelů státu. Kdo zná Haškovy *Osudy dobrého vojáka Švejka*, jistě si vzpomene, jak se v Palivcově hostinci U kalicha setká Josef Švejk s civilním strážníkem Bretschneidrem a přijde řeč na to, jaké urážky panovníka mohou zaznít od lidí, kteří vypili víc, než je zdrávo. Neuniformovaný strážce zákona se hlavního protagonisty knihy nakonec zeptá, čím mohou opilci Jeho Veličenstvo urazit. A Švejk odpoví: „*Jaké urážky císaře pána se dělají ve vožralství? Všelijaké. Vopijte se, dejte si zahrát rakouskou hymnu a uvidíte, co začnete mluvit. Vymyslíte si toho tolik na císaře pána, že kdyby toho byla jen polovička pravda, stačilo by to, aby měl ostudu po celý život.*“ A tak se podívejme do přehledu událostí z roku 1948 Oblastního velitelství SNB Brno (N 3/8, inv.č. 7, kart. 3) uloženého v ABS, na to, jaké urážky představitelů začínajícího komunistického režimu se dělaly „ve vožralství“ v druhém největším městě tehdejšího Československa. Nenarazili jsme sice na to, že by si někdo nechal zahrát třeba Internacionálu a pak pronesl patřičné výroky znevažující hlavu státu či komunistickou stranu a její představitele, ale i tak jich několik stojí za povšimnutí. Tak třeba:

Už 28. července 1948 v 11.30 hod. byl v Brně na Zelném trhu zadržen hlídkou SNB trhovec Jan Č. z Brna pro „urážku *presidenta republiky a urážku strážce*“. Jmenovaný muž v částečně podnapilém stavu vykřikoval: „*Když chcete máslo, běžte si za Gottwaldem, ten vám ho dá. Počkejte, až bude převrat, já vám to dám.*“ Dle hlášení použil též urážlivých výroků vůči zasahujícím příslušníkům SNB, proto ho předali Oblastní úřadovně Státní bezpečnosti (StB), jež obviněného dodala do věznice Úřadovny Národní bezpečnosti (NB) v Brně.

Dne 9. srpna se urážky předsedy vlády a veřejného pohoršení dopustil také trhovec Emil Š. z Brna-Husovic, neboť v podnapilém stavu ve svém bytě „*hulákal tak hlasitě, že vzbudil obyvatele v domě bydlící, při čemž křičel: Předseda vlády Zápotocký vraždil Holanďany, je svině a kurva!*“ I on se musel odebrat do věznice Národní bezpečnosti.

Dne 20. srpna mezi 23. a 24. hodinou v hostinci Sokolovna v Brně-Horních Heršpicích se provinil zámečnický mistr Jaroslav L. z Brna-Starého Lískovce pronesením „*několika hrubých a hanlivých výroků proti prezidentovi republiky, předsedovi vlády a vládě.*“ Byl zadržen příslušníky stanice SNB Horní Heršpice a předán Oblastní úřadovně StB.

Už za čtyři dny, 24. srpna, to předseda vlády „schytil“ znovu, tentokrát od Jana R., číšníka z Brna-Komárova, když ho po vlivem alkoholu ve 13.30 hod. v hostinci Na sokolovně v Komárově urazil výrokem: „*Zápotocký je vůl, ničemu nerozumí a brojí proti dělnictvu.*“

A 8. října ve 20.30 hod. se podobné blíže nespécifikované urážky dopustil Emil Š., důchodce z Brna-Husovic, v tamním hostinci Karla Králíka. Stanice SNB v Husovicích na něj podala oznámení u Okresního trestního soudu v Brně.

Dne 11. listopadu ve 23.10 hod. se v kavárně Viléma Vitouška na Křížové ulici trhovců (opět!) Jaroslav P. „*dopustil urážky presidenta republiky tím, že jsa v podnapilém stavu, ukázal na obrazy presidenta Klementa Gottwalda a bývalých presidentů Masaryka a Beneše, a před přítomnými hosty vykřikl: „Masaryk byl dobrý, Beneš byl taky dobrý, a třetí patří do hajzlu!*““ Jako už dříve zmínění předchůdci, i on putoval do věznice Úřadovny NB, a trestní oznámení obdržela Oblastní úřadovna StB.

A konečně 27. listopadu 1948 způsobil „*veřejné pohoršení opilstvím*“ Otto K. z Brna, když na taneční zábavě ve Spolkovém domě na Koněvově ulici v 22.00 hod. „*v podnapilém stavu vykřikoval před přítomnými, že komunisté mohou táhnout do prdele, a za deset let že již zde nebudou.*“ I na něj čekalo oznámení Oblastní úřadovny StB.

Dlužno podotknout, že výše uvedené výroky se u soudu řešily do počátku října 1948 podle starého zákona na ochranu republiky č.50/1923 Sb., kde se sazby za tyto činy pohybovaly v rámci dnů, týdnů či měsíců. Od 24. října 1948 však nabyt účinnosti zákon č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky, kde tresty za výše uvedené verbální útoky byly hodnoceny mnohem výše. [JMik]

Výbušné materiály. Ve fondu bývalé I. správy se nalézá mnoho nanejvýš zajímavých archiválií. Opak by také byl špatnou vizitkou někdejší rozvědky, která měla za úkol na území protivníka získávat a shromažďovat tajné, diskrétní, někdy i výbušné informace. Většina z těchto poznatků po více než dvaceti letech už ztratila na své „explozivnosti“, ale v jednom případě jsme přece jen nabyli lehce znepokojivého dojmu, že si možná ještě zatřaskáme.

Mezi dokumentací vědeckotechnické rozvědky bylo jednoho letního odpoledne nalezeno pět plastových ampulí, na nichž drobným písmenem stálo: *Prophorus P4*. Chemická odbočka: bílý fosfor (P_4) je látka prudce toxická, na vzduchu nestabilní a samovznětlivá. Pochtivý nálezce proto uvědomil hasičský sbor, který se následujícího dne dostavil v ochranné výstroji a zmíněné archiválie převzal k likvidaci. Mezitím bylo zjištěno, že tyto látky byly v roce 1989 operativní cestou získány z japonské firmy Kasei Optonix, jež se zabývá vývojem a výrobou obrazovek. Zanedlouho nám byl doručen výsledek rozboru: nešlo o samovznětlivý bílý fosfor, ale pouze o docela obyčejný sulfid zinečnatý s příměsí sloučenin germania, selenu a aromatických derivátů organických látek, který je už „jen“ prudce jedovatý. Tato sloučenina má vlastnosti luminoforů, jež se využívaly při výrobě monitorů – což odpovídalo našemu zjištění. Neslavná zkáza sídla našeho archivu tedy tentokrát našťěstí nehrozila. [PN]

Výstava. Dne 15. října 2009 se v zimním refektáři Strahovského kláštera v Praze konala vernisáž výstavy „Pronásledování římskokatolické církve v Československu v letech 1948–1960“, realizované pod záštitou kardinála Miloslava Vlka a pod patronátem Konfederace politických vězňů ČR. Projekt, který si klade za cíl zachytit specifika proticírkevního boje komunistického státu a přiblížit analytickým historickým způsobem hlavní rysy nátlaku, neopomíjí ani jednotlivé lidské příběhy perzekvovaných kněží, řeholníků, rádoých sester a laiků a je doplněn filmovými dokumentárními

snímky. Závěr výstavy tvoří „Cela vzpomínek“, kde jsou k vidění jedinečné exponáty dokreslující život ve vězení a v internaci, zapůjčené zejména ze soukromých sbírek. Atmosféru doby přibližuje pásmo výpovědí, vzpomínek, úryvků z korespondence a veršů vězňů duchovních a laiků.

Na realizaci výstavy, která po 8. listopadu zahájí svou pouť po českých a moravských diecézích, se podíleli odborníci předních českých archivních a historických institucí – Národního archivu (PhDr. Alena Nosková, PhDr. Alena Šimánková), Archivu bezpečnostních složek (PaedDr. Vladimíra Vaníčková – kurátorka výstavy, ThDr. Petra Gabrielová, Mgr. David Lorenc, Mgr. Martin Pulec, Mgr. Anna Klápšťová), Filosofické fakulty Univerzity Karlovy (PhDr. Petr Koura), Historického ústavu AV ČR (doc. Jaroslav Šebek), České křesťanské akademie (PhDr. Jan Stříbrný) a Vojenského historického ústavu (PhDr. Jiří Plachý).

Tento, svým rozsahem a hloubkou zpracování, ojedinělý výstavní projekt finančně podpořily významné instituce, zejména společnost Renovabis při Německé biskupské konferenci, Arcibiskupství pražské, Biskupství drážďansko-míšeňské, Královská kanonie premonstrátů na Strahově, Biskupství plzeňské a v neposlední řadě rovněž Archiv bezpečnostních složek a Městská část Praha 1. Bližší informace přináší webové stránky výstavy: www.pronasledovani.cz [W]

Kardinál Miloslav Vlk a opat Strahovského kláštera Josef Pojezdný při zahájení výstavy

Zdroj: ABS.

Zpracovali Daniel Běloušek [DB], Radek Kučera [RK], Jiří Mikulka [JMik], Pavel Navrátil [PN], Světlana Ptáčnicková [SP], Vladimíra Vaníčková [W], Josef Vávra [JV]; sestavil Radek Kučera